JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kilpiö, Juha-Pekka

Title: Pimeän kielet

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Nihil Interit, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Kilpiö, J.-P. (2020, 26). Pimeän kielet. Tuli & Savu, (101), 4-6.
https://www.tulijasavu.net/2020/08/pimean-kielet/

tuli&savu SUOMEN PARAS RUNOUSLEHTI.

Juha-Pekka Kilpiö

Pimeän kielet

13.8.2020 :: Artikkelit, nro 101, Pääkirjoitukset

Sveitsiläinen kielitieteilijä Ferdinand de Saussure (1857—1913) tunnetaan varmasti parhaiten postuumista klassikkoteoksestaan *Yleisen kielitieteen kurssi* (1916, suom. Tommi Nuopponen, 2014), joka lähes yksinään pani alulle nykyaikaisen lingvistiikan ja on vaikuttanut perusteellisesti 1900-luvun humanistisiin tieteisiin, myös herättämänsä kritiikin kautta. Siinä ei kuitenkaan ole kaikki Saussuresta. Teoksessaan *Dark Tongues. The Art of Rogues and Riddlers* (2013) Daniel Heller-Roazen kertoo kiehtovasti, miten Saussure lomaili Roomassa vuonna 1905 ja tutustui siellä niin kutsuttuun saturniseen mittaan, salaperäiseen runouden lajiin, jota kirjoitettiin latinaksi kolmannella ja toisella vuosisadalla eKr. ennen kuin roomalaiset runoilijat omaksuivat käyttöönsä kreikkalaiset runomitat. Saussure hervahti siihen täysin. Hän tutki sitä intohimoisesti vuosien ajan ja kehitti kiistanalaisen teorian, jonka mukaan saturniseen runouteen on koodattu hieman anagrammin tapaisin menetelmin erisnimiä ja muita koodisanoja.

Kun Saussure uppoutui yhä syvemmälle salakirjoitukseen, hän alkoi nähdä siitä merkkejä aina vain laajemmalla: myöhemmässä roomalaisessa runoudessa ja edelleen keskiajan ja renessanssin runoudessa. Eikä pelkästään latinankielisessä vaan jopa muinaisintialaisissa Veda-kirjoissa, jotka on kirjoitettu sanskritiksi. Anagrammeja voidaan kuitenkin muodostaa mistä tahansa tekstistä, joten Saussure ei pystynyt aukottomasti todistamaan, että nimet ja koodisanat ovat runoilijoiden tietoista tekoa eivätkä hänen omaa (yli)tulkintaansa. Hän ei julkaissutkaan teoriaa elinaikanaan, vaan tutkija Jean Starobinski toi Saussuren muistikirjat julkisuuteen vasta 1960—70-luvulla.

Muissa tutkijoissa anagrammi-ideat ovat herättäneet lähinnä epäilyä, mutta puhtaasti visiona ne alkavat muistuttaa runouteen sovellettua salaliittoteoriaa aivan DeLillon ja Pynchonin parhaiden perinteiden mukaan. Entä jos kaiken runouden kääntöpuolella piileskelee halki historian jokin aivan *toinen runous*…?

Tässä *Tuli & Savun* numerossa aiheenamme ovat salakielet ja -kirjoitukset. Ne ovat kietoutuneet runouteen monin tavoin, sillä keinotekoisissa kielissäkin on kyse luomisteosta ja ilmaisumahdollisuuksien laajentamisesta. Yleensä ajatellaan, että hämärä ja vaikeaselkoinen sanonta luonnehtii erityisen korkeakirjallista runoutta. Daniel Tiffanyn tutkimus *Infidel Poetics. Riddles, Nightlife, Substance* (2009), joka ristivalottaa hämäryyden ja salakielten poetiikkaa monilta tahoilta (vanhahtava sana *infidel* viittaa pakanuuteen), kääntää kuitenkin asetelmasta esiin toisen puolen. Hämäryyttä vaativat ja vaalivat yhtä lailla arvoitukset, kiroukset, varkaiden ja muiden rikollisten salakielet, yöelämän ja puolimaailman slangit, siis kansankieliset lajit sekä alakulttuurien

puheenparret — ja ne ovat vieläpä paljon vanhempaa perua kuin kirjallinen runous. Englannin sana *cant*, joka viittaa tietyn sosiaalisen ryhmän ja alkujaan erityisesti varkaiden kieleen, juontuu latinan laulamista merkitsevästä *cantare*-verbistä. Tässä katsannossa salamyhkäinen ilmaisu toimii moneuden puolella elitismiä vastaan. Salakieltä kannattaa lähestyä ei siltä kannalta, että se sulkee ulos, vaan että se luo mahdollisuuden pienyhteisölle piilossa kontrollilta. Salakieliin liittyy toki romanttista hohtoa, mutta historiallisesti ne ovat olleet elintärkeitä monille marginaalisille ryhmille.

Jos runoutta taas lähestytään omana tiedonalanaan, sitä voi pitää luontojaan maagisena ja okkulttisena, ainakin kun ajatellaan sen alkusynnyksi loitsuja ja taikasanoja. Tällöin runous on performatiivista kahdessakin mielessä: se kuuluu osana rituaaliin ja sillä halutaan saada asioita tapahtumaan. Okkulttiset teemat eivät silti kuulu pelkästään myyttiseen menneisyyteen, vaan ne ovat yhtä lailla läsnä modernissa runoudessa. Timothy Materer osoittaa tutkimuksessaan *Modernist Alchemy. Poetry and the Occult* (1995), että ne kulkevat vahvana virtauksena 1900-luvulla alkaen W. B. Yeatsistä (joka kuului Hermetic Order of the Golden Dawn -järjestöön) Hilda Doolittlen hermetismiin, edelleen Sylvia Plathin tarotkuvastoon ja aina James Merrillin *The Changing Light at Sandover* -eepokseen, jonka tämä generoi spiritismi-istunnoissa ouija-laudan avulla. Tuoretta okkulttista runoutta edustaa puolestaan Sarah Shinin ja Rebecca Tamásin toimittama antologia *Spells. 21st-Century Occult Poetry*. Siitä on suomennettu tähän numeroon Kate Duckneyn runo ”Mietiskelyjä häpeästä pyhissä paikoissa”.

Moni numeron runoista on innoittunut erilaisista kryptausmenetelmistä, osa taas hakeutuu muuten vain salavihkaisen ilmaisun puoleen. Sikäli kuin tiedämme, mukana on ainakin yksi akrostikon eli runo, jossa kunkin säkeen alkukirjaimista muodostuu sana. Salakielistäkin runoutta voi silti lukea puhtaasti tekstipintaa myöten tarvitsematta ryhtyä etsimään yksiselitteistä ratkaisua.

Sanna Välimäki esittelee artikkelissaan, miten niin kutsuttu cockneyn riimislangi toimii. Se tulee lähelle runoutta siinä, että ilmaukset muodostuvat loppusoinnun perusteella, mutta sillä on lisäksi mahdollista kirjoittaa runoutta. Kolme runoilijaa, Timo Salo, Saara Metsäranta eli Kölö sekä Riitta Cankoçak, kirjoittavat omasta kielikäsityksestään ja poetiikastaan. Kukin pohtii tavalla tai toisella oman ilmaisunsa suhdetta yhteisesti jaettuun kieleen, mitä voi pitää kaiken salakielisyyden perusjännitteenä. Osoittautuu, että julkisen ja salakielen ero ei ole ainakaan binäärikoodattu vaan yhteiseen kieleen sekoittuu aina pieniä mikro- ja osakieliä fraktaalisuuteen saakka.

Varjokaanon-palstalla, joka kiinnittää huomiota katveisiin suomalaisen runouden historiassa, luetaan Tuukka Kangasluoman *Punaista koiraa* vuodelta 1966. Kritiikeissä käsitellään runoutta mahdollisimman laajassa mielessä: mukana on muun muassa peli, kirjeenvaihtoa ja filosofiaa.

Seuraava *Tuli & Savu* seikkailee scifin ja ’patafysiikan mahdollisissa maailmoissa. Toivotamme hyvää loppukesää runouden parissa. Viettäkää hämärää.

Juha-Pekka Kilpiö